

lemtörténeti felfogásával szemben következetesen alkalmazták a háború utáni csehszlovák és magyar tudományok egyaránt társadalomtörténeti álláspontját. Ebből a szempontból teljes mértékben egyet kell Sziklay professzorral érteni. Sárkány tanulmányaihoz írt kritikái megjegyzései pontosan tükrözik ismereteink jelenlegi állapotát s a kutatás fejlődését mind csehszlovák, mind magyar részről.

A Sárkány műveiből készült válogatás második fejezete, amelynek „Összehasonlító kelet-európai kutatások” a címe, azt mutatja, hogy ezen a téren Sárkány már nem folytatott olyan érett elemző és szintetikus tanulmányokat, mint a cseh—magyar kapcsolatok esetében, hanem — igaz, hogy igen tág látóhatárral és nagy erudícióval — elsősorban ismeretterjesztő munkát végzett. E tág látóhatárról mindjárt „A magyar történettudomány kelet-európai érdeklődése” című bevezető beszámoló tanuskodik, amelyben Sárkány rámutat, hogy az olyan általánosító történeti művek mellett, mint pl. Benda Kálmán: „A magyar nemzeti hivatástudat története” (Bp. 1937) című könyve, a magyar tudományos irodalomban is megjelentek szakszerű tanulmányok, amelyek a szomszéd nemzeteknek a magyarétól sokban eltérő szellemi fejlődését mutatták be. Ebből a szempontból Szabó Zoltánnak „A cseh—tót szellemi közösség kezdetei” című, 1937-ben Josef Dobrovský kiemelkedő szlovák munkatársáról, Ribay Györgyről írt tanulmánya volt különösen jelentős.

Kéziratban maradt fenn Sárkányak a magyar szlavisztika történetéről „A szláv tudományos élet és a magyarság” című értekezése, amelynek az eredményeit mára Sziklay László, Fried István, Arató Endre és mások művei már jelentős mértékben túlhaladták; s mindmáig csaknem teljesen ismeretlenek voltak Sárkányak a jugoszláviai, romániai s az Al-Duna balkáni részéről írt útirajzai, amelyek friss leírásaikkal s a szerző művelődéstörténeti erudíciójával kötik le figyelmünket. Sárkány antifasiszta, baloldali álláspontjáról tanúskodnak recenziói is: Victor Bauer „Zentraleuropa, ein lebendiger Organismus” (Brünn 1937) című ismert könyvéről, valamint Balogh Edgár: „Íratlan történelmé”-ről (Kölozsvár 1937). Ezzel szemben Szemlér „Más csillagon” című könyvéről írt recenziója talán túlságosan keletkezésének dátuma, 1939 hatása alatt áll.

Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai így hűséges, el nem torzított képet adnak fiatal, harmincegy éves korához képest oly gazdag és sokrétű életműről. A sors nem engedte meg, hogy teljes mértékben valóra váltsa azokat a reményeket, amelyeket a kelet-európai összehasonlító tanulmányok terén keltett. Műve a magyar Kelet-Európa-kutatásnak és

szlavisztikának így is tartós értékű tényezője, főleg a cseh—magyar kulturális és irodalmi kapcsolatok tanulmányozását elősegítő kezdeményezéseivel. Minden haladás ellenére, amelyet Sárkány kora óta ezen a téren elértünk, az ő műve úttörő tett marad.

Richard Pražák
(Brno)

Kuncz Aladár: Tanulmányok, kritikák.
Bukarest 1973. Kriterion K. 331 l.

Nemcsak azért érdemes végigolvasni Kuncz Aladár kisebb-nagyobb tanulmányainak, cikkeinek válogatott kötetét, mert új arcát mutatja a Fekete kolostor szerzőjének, hanem mert tanulságos is.

Miért az?

Elsősorban azért, mert írjon bármiről is, igyekszik megérteni, belülről megközelíteni — és nem prekoncepciókkal. Nyilván ebből következik elemző, magyarázó, önmagával is vitatkozó módszere. Szubjektivitás? Az is, feltétlenül. De ott van mögötte a gazdagodva megérteni, elsajátítani akarás. Ezért, hogy szubjektív véleménye akkor is érdekes, ha mi, mai olvasói nem mindig értünk vele egyet.

És tanulságos átfogó, még helyesebben áttekintő álláspontja is, amellyel az európai és a magyar kultúra szerves egységét, összes tartozását, valamint az erdélyi magyar és román irodalom különleges feladatát, hivatását akarja látni és láttatni. Így nem véletlen, hogy a magyar írókat, művészeket is erről vizsgálja: magyarságuk és európaiságuk egységében.

Ehhez viszont műveltsége, klasszikus, latin—görög iskolázottsága segíthette, amely átüt nemcsak nézetein, témaválasztásán, okfejtéseinek menetén, hanem annak megformálásán, mondatain, stílusjegyein is.

Egyébként legjobb tanúságtévő ebben ő maga. „A klasszikus álmok, amelyek eddig utunkon kísérték, búcsúznak tőlünk” — írja (Búcsúzó klasszikus álmok. 1923).

Szomorkás ez a búcsú? Az is. A múltban és a közelmúltban, a korabeli irodalomban és kultúrában európai szinten tájékozott. A háború után jelentkező új modernség már idegen tőle: távoli értetlenséggel szemléli és nem csekély bizalmatlansággal. Mégis optimista. Hiszi, hogy a klasszicizmus nagy műveltségteremtő lehetősége helyébe a modernkedések után majd lép valami más, ami ki fog sarjadni az új törekvésekből.

Klasszicista álmok? Mégsem volt „álmodozó” — erre vall egyik rövid, de annál haragosabb-keserűbb cikke, ami szinte most is aktualitás (Gyáva irodalom. 1924). Talán éppen szenvedélyessége miatt szól a mához is?

Mindig csak arról ír, amit vagy akit méltatásra érdemesnek tart. Szubjektív értékrendje ha ma már nem mindig állja is meg a helyét, azt határozottan megmutatja, hogy mindig tudatosan választott és vállalta választását. Csaknem minden tanulmányát szélesebb áttekintés vezeti be, hogy ezzel kora irodalmában elhelyezhesse az író, a művet, a jelenséget, és így mint az egységes egész részét mutassa meg. Az egésznek összegező láttatásán kívül kötelező feladatának érzi az erdélyi magyar irodalom elemzését, új hajtásainak bíráló értékelését, ami már nemcsak kritikus, hanem lapszerkesztői feladata is volt. Sok mindenre fölfigyel. Egyik meghökentető, de teljesen reális ötlete: középiskolai értesítőket böngész és megállapítja, hol tart a korabeli Magyarországon az irodalomtanítás. Iskolai fogalmazási feladatok címeiből! S milyen igaza volt!

Kedvére való a művek lélektani hátterének és az írói-művészi alkotómunka lelki folyamatának vizsgálata, amely legtöbb tanulmányában kisebb-nagyobb teret kap (pl. Madách, Petőfi, Osvát, Babits). Hogy alkotáslélektani fejtegetései elfogadhatóak-e, vitatható (pl. Petőfi). Mentségére: ő maga sem megcáfolhatatlan igazságoknak, csak a megismerés egyik módjának szánta őket, segítve ezzel a mű megközelítését, megértését.

Humanista, művelt, kereső elme. Életpályájának gondos kutatója, Pomogáts Béla, szerkesztői-cikkirői munkásságának nyomain olyan értékeket talált, amiket biztos örömmel szerkeszthetett és adhatott át az érdeklődőknek: irodalmi hagyományaink egyik értékes részét mentve így át a porosodó folyóiratokból. Értő tanulmánya, amely végigkíséri Kuncz Aladár életútját, természetesen itt elsősorban tanulmányírói és szerkesztői munkájáról szólva, megmutatja valóságos értékeit, de azt is, hogy polgári humanista illúziói, sajnos, illúziók maradtak. Nem csoda, hogy korai halála után gyakran érezhetők jelenlétének hiányát az élesedő sovinizmus egyre rosszabb indulatokat fölkaravó harcaiban.

Jelenléte, jó ügyet szolgálva, ezzel a kötettel újra valóságos lett.

Sinka Erzsébet

Nádasdi Péter: A tölgyfa árnyékában. Bp. 1974. Móra K. 203 l. (Kozmosz Könyvek)

Veres Péter oly közel áll hozzánk időben, hogy szükségszerűen sokat tudunk életéről, írói pályájának kibontakozásáról, belső vívódásairól és életének küzdelméről egyaránt. Külső források: méltatások, bírálatok és — sajnos már — visszaemlékezések is bőven állnak rendelkezésünkre, hogy jobban meg-

ismerhessük munkás életét, irodalmunkban és közéletünkben évtizedek alatt megformálódott szerepét. Szerényen, kérdés nélkül, mindenkorai nézeteinek hű vállalásával és a rá jellemző őszinte önkritikával ő maga is nemegyszer vállalkozott arra, hogy értékelje már megtett útját, vázolja elképzeléseit, vágyait és terveit.

Ezt a színes és gazdag képet egészíti ki új vonásokkal és árnyalatokkal Nádasdi Péter könyve. Egy serdülő gyermek, természetesen nem láthatta mindig tisztán a közvetlen környezetében, de mégis mintegy fölötte kibontakozó nagy szellem fejlődését, törekvéseit és ellentmondásait. A későbbi felismerések világában, a visszaemlékezések megélevenedésével azonban megteremtődött az igényes értékelés alapja. Éppen ezért nagyon tiszteletre méltó az objektivitásra, sőt néha talán a naivitásra való törekvés, az a szerény, de annál értékesebb krónikási igény, amellyel a fiú beszámol az apa, szemei előtt lezajlott életéről, a család sokszor keserves boldogulásáról, sőt a saját születését megelőző idők eseményeiről is.

Veres Péter tiszta emberi alakja nem állna előttünk ilyen világosan e vallomás-értékű, közvetlen hangú írás nélkül. A tisztántúli szegényparaszt sokszor keservesen munkás (néha pedig még szorongatóbban munkanélküli) élete csak akkor válhatott ilyen acélossá edzett életmű kohójává, ha ez ekkora akaraterebe és ilyen tehetségbe ütközött. A sokszor csaknem kilátástalan mindennapok vázlatos, de annál hűbb leírása a maga valóságában eleveníti meg azt a környezetet és azt a világrendet, amelyben csodával határosnak tűnhetne egy — a magasabb művelődés lehetőségeitől szándékosan és szinte légmentesen elzárt osztályhoz tartozó — ember kitörése és boldogulása. A saját erejére támaszkodó, elhivatottságát átérző és családi környezetét szinte erőddé építő tehetség azonban szétfeszítette a történelem által szűkre szabott kereteit. A kitaruló világ távlati, a lelküdre váró akadályok, az erőszak és a korlátolt rosszindulat sokszor nagyonis kézzel fogható jelei megrettentették az író szeretteit, olykor szinte reménytelenül teheték pillanatnyi helyzetét, de nem tudták megtörni hitét a gyökeres változások szükségességében és lehetőségében.

Ennek a későbbi bizonyossággá érett és végül igazolódtott hitnek első gyümölcsei értek meg — sokszor erőn felüli, de mégis lendülettel végzett munkában — a kötet írójának nyiladozó szemei előtt. Szerző visszatekintése érezhetően mindig hű, és talán éppen ezért néha rapszodikusnak tűnhet. Mintha spontán módon, nem valóságos sorrendben, még csak nem is jelentőségük, fontosságuk szerint elevenednének meg azok az események és mozzanatok, amelyek megmaradtak az azóta